

Majetkové vyrovnání mezi státem a církvemi Chronologický přehled

1990 – 1991 Součástí ústavního pořádku se stala Listina základních práv a svobod obsahující záruky náboženské svobody. Na ně se odvolával i zákon č. 308/1991 Sb. Obě normy deklarují nezávislost církví na státu a jejich samostatnost.

V roce 1990 bylo představiteli české vlády (pod vedením P.Pitharta) zorganizováno setkání na státním zámku ve Lnářích, kde se m.j. připravovaly návrhy na nové uspořádání vztahů mezi státem a církvemi v oblasti právní i ekonomické. Zatím byl ale ponechán původní stav (tj. zákon č. 218/1949 Sb.).

Byly přijaty tzv. výčtové zákony, kterými došlo k vydání budov některých klášterů, zákonem č. 298/1990 Sb. bylo vráceno 35 mužských a 21 ženských klášterů a zákonem č. 338/1991 Sb. 51 mužských a 62 ženských klášterů (celkem tedy 169) a také budova bohosloveckého semináře v Olomouci.

Zákon č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších předpisů obsahuje blokační ustanovení, vztahující se na majetek, který přešel na stát po 25. únoru 1948 z vlastnictví církví, řádů, kongregací a náboženských společností, a to v ustanovení § 3 odst. 1.

Byl přijat zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů. Součástí předpisu je tzv. blokační paragraf (§ 29), který je příslibem zákonodárce provést cestou zákona nápravu majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společenstvem. Ustanovení § 29 znemožňuje převody vlastnictví majetku, jehož původním vlastníkem byly církve a náboženské společnosti, řeholní řády a kongregace.

1992 V roce 1992, kdy začaly diskuse o rozdělení společného státu, byl do federálního parlamentu předložen zákon o restitucích církevního majetku. Tehdy hlasovaly české politické strany svorně za schválení zákona. Kvůli nepřítomnosti několika slovenských poslanců zákon neprošel.

Na podzim téhož roku se připravovala ústava ČR, přičemž na přípravě jejího textu se aktivně podíleli i církve a náboženské společnosti. Byl podán „*Podnět k přípravě textu ústavy ČR ve věci postavení církví a náboženských společností*“, pod nímž byli společně podepsáni představitelé ČBK, ERC a FŽO.

1993 Předseda ČBK M. Vlk se obrátil na předsedu vlády V. Klause s návrhem pokračovat v započatých jednáních o postavení církví a náboženských společností na vládní úrovni. Uvedl zástupce CNS a navrhl následující etapy: 1. řešení restitucí církevního majetku, 2. řešení přechodného období, 3. cílové řešení vztahu státu a církví. V. Klaus navrhl změnu postupu s tím, že nejdříve započnou jednání o přechodném období, pak realizace třetí etapy a nakonec první. S tím ČBK souhlasila, za podmínky, že nebude ekonomicky ohrožena existence CNS. Jednání však obnovena nebyla.

1994 Setkání ministra kultury Pavla Tigrida s představiteli církví, kde všichni účastníci souhlasili s návrhem na novou úpravu vztahů, založených na vzájemné nezávislosti a spolupráci.

1995 Byl projednáván *Návrh na transformaci vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi*, přičemž premiér Klaus a několik jeho ministrů vyloučili „otázku zmírňování majetkových křivd“ jako nesouvisející s tématem. Padl zde názor, že církve by měly mít postavení „zvláštního typu občanského sdružení soukromoprávního charakteru s některými veřejnoprávními prvky“. Financování církví by se pak mělo realizovat pomocí „nákupu církevních bonů“.

Při jednání čtyřkoalice se jednalo o tom, že se církvi vydá jen to, co „k dnešnímu dni po právu vlastní“. Nesporné případy budou řešeny exekutivně, sporné soudně.

Kardinál M. Vlk oslovil předsedy čtyř stran vládní koalice s návrhem na restituce formou zákona. Upozornil také na fakt, že církevní majetek byl v rozporu s právní úpravou převeden z majetku státu na obce. Zároveň opět deklaroval ochotu k jednání s vládou.

1996 V lednu 1996 uskutečnil premiér V. Klaus návštěvu Říma v souvislosti s předložením žádosti o přijetí ČR do EU a při této příležitosti byl přijat papežem Janem Pavlem II. Oficiálně se jednání týkala přípravy návrhu zákona o úpravě vztahu mezi státem a církví, nikoliv restituce majetku.

Kardinál M.Vlk poukázal na výzvu Evropského parlamentu ze dne 14. 12. 1995, adresovanou členským a kandidátským zemím EU, aby navrátily konfiskovaný židovský majetek. V čl. 17 se připomíná i nutnost restitucí církevního majetku („...vybízí dále všechny státy střední a východní Evropy, které ještě nerealizovaly právní předpisy, aby veškerý majetek, který byl ukraden komunisty, nacisty nebo jejich komplici, byl vrácen jejich právoplatným vlastníkům“).

V koaliční dohodě nové vlády (ODS, KDU-ČSL a ODA) se objevil závazek vyřešit také vztah státu a CNS. Ministr kultury J. Talíř otevřel další kolo jednání a předložil návrh na řešení. Koncepce neprošla připomínkovým řízením a návrh byl vládou odmítnut. Mezitím Ministerstvo kultury připravilo další návrh.

1997 Začátkem nového roku byl připraven dokument „*Okruh problémů k diskusi o vztahu státu a církví*“. Obsahoval však formulace, které byly nepřijatelné pro církevní stranu.

Jan Pavel II při své návštěvě v Praze nabídl vládě vytvoření „smíšené vatikánské komise“ k řešení vztahů katolické církve a ČR na mezinárodní úrovni. Státní sekretář kardinál Sodano pak celou záležitost formuloval ve svém dopise, adresovaném premiérovi V. Klausovi. Následná jednání však opět ztroskotala.

1998 Na Ministerstvu kultury se začal připravovat nový koncept vztahů mezi státem a CNS. Ministr M. Stropnický svolal k jednání zástupce církví, kteří zde však vznesli velmi kritické připomínky k dosavadnímu průběhu celého procesu. Přesto byl na Ministerstvu kultury v závěru působení přechodné vlády (premiéra Tošovského) vypracován kvalitní návrh vztahu církví a státu. Ten byl rozeslán k vyjádření CNS již novým ministrem kultury P. Dostálem.

S novou menšinovou vládou ČSSD začala nová etapa jednání, protože ve svém programovém prohlášení vyzvala církve k dialogu a diskusi, což se v minulých vládách nestalo.

1996 – 1998 Docházelo k vydávání majetku tzv. exekutivní cestou, tedy formou usnesení vlády. Exekutivní vydávání se týkalo budov, sloužících k duchovním, pastoračním, sociálním, školským apod. účelům, nikoliv hospodářského majetku. V prvním pololetí 1998 došlo k ukončení exekutivního vydávání.

1998 – 2000 Jednání a pokusy o vytvoření výčtového zákona, v jehož příloze by byly přímo uvedeny veškeré nemovitosti, které se vydávají, skončilo neúspěchem. Proti výčtové metodě se postavily mnohé státní instituce. Český úřad zeměměřičský a katastrální, se kterým byla příprava návrhu zákona konzultována, označil metodu výčtového zákona za nereálnou. Je vyloučeno, aby se při celkové počtu asi 100 000 položek, nevyskytly chyby. S ohledem na délku legislativního procesu se také může stát, že v okamžiku nabytí účinnosti takového zákona nebudou některé jím vydávané nemovitosti vůbec právně existovat nebo, že jejich označení nebude odpovídat aktuálnímu stavu. Důvodem je neustálá aktualizace katastru, slučování parcel, změna tvaru jejich hranic a přečíslování. Zaručit „znehynění“ údajů v katastru u dotčených nemovitostí až do okamžiku nabytí účinnosti zákona je prakticky nemožné. Výčtový zákon je problematický i z právního hlediska. Podle současného standardu rozhodování Ústavního soudu by výčtový zákon mohl být protiústavní, neboť by se jednalo o individuální právní akt.

2001 Nový pokus o výčtový zákon, tentokrát pouze pro kultovní objekty. Ministerstvo kultury však nebylo schopno sestavit seznam, který by nevykazoval nepřesnosti a chyby, a to především z technických důvodů.

2002 přijat zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon byl později změněn a doplněn ve smyslu nálezu Ústavního soudu č. 4/2003 Sb., zákona č. 562/2004 Sb. a zákona č. 495/2005 Sb.), který se stal základní zákonnou normou vymezující postavení církví a náboženských společností. Prostřednictvím úpravy tzv. zvláštních práv zasahuje i do oblasti financování církví a náboženských společností.

2003 Nové pokusy o majetkové vyrovnání. Ministerstvo kultury opět prosazovalo výčtovou metodu, ministerstvo zemědělství obecnou restituční. Znovu byly sestavovány seznamy původního církevního majetku.

- 2004** Vláda dává úkol ministru kultury, aby při přípravě majetkového narovnání zvažoval vedle výčtové metody i obecný restituční předpis a vypracoval rozbor kladů a záporů obou řešení.
- 2005 - 2006** Objevuje se návrh řešit majetkové vyrovnání formou tzv. „renty“. Ani toto řešení není církvemi obecně přijímáno. Zvažuje se i možnost kombinace „renty“ a naturální restituce. Ministr kultury zahajuje jednání se všemi církvemi a náboženskými společnostmi.
- 2007** Zřízena vládní Komise pro narovnání vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Na základě výsledků jednání předchozích let se dospělo k závěru, že bude upřednostňována kombinovaná metoda částečné naturální restituce a finanční náhrady. Vydání majetku vychází vstříc potřebám řeholních řádů a kongregací, pro něž je práce na majetku součástí jejich spirituality.
- 2008** Vláda schválila a Poslanecké sněmovně předložila vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Tento návrh nebyl do konce volebního období Poslaneckou sněmovnou projednán.
- 2010** Ústavní soud vydal dne 1. 7. 2010 nález sp. zn. Pl. ÚS 9/07, ve kterém označil dlouhodobou nečinnost Parlamentu České republik, spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností za protiústavní.
- Vláda si ve svém programovém prohlášení dává cíl co nejdříve uzavřít otázku vyrovnání mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi tak, aby mohly být napraveny některé křivdy, a církve a náboženské společnosti mohly tak plnit své funkce nezávisle na státu.
- 2011** Mezi MK ČR a CNS podepsána Deklarace shody o výkonu hospodářského zabezpečení církví a náboženských společností státem v letech 2011 – 2014.
- Zřízena nová Komise pro narovnání vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Komise dospěla k definici parametrů nového modelu majetkového vyrovnání. Parametry byly posléze schváleny i Církevní komisí sdružující představitele církví a náboženských společností. Usnesením č. 719 ze dne 27. září 2011 vláda tyto parametry schválila a uložila ministru kultury na jejich základě vypracovat návrh zákona o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi.

Restituce židovského majetku

Situace po Únoru 1948

Po Únoru 1948, kdy většina židů emigrovala ze země, zanikaly dále i židovské obce. Židovské spolky byly rušeny nebo násilně zestátněny a jejich majetek byl buď formou vynuceného prodeje, nebo vynuceného darování převáděn na stát. V lepších případech se majetek zaniklých obcí a spolků dostal pod správu Rady židovských náboženských obcí, ale ty už zcela podléhaly rozhodování státního církevního tajemníka. Majetek byl de facto státní a spravovaly ho podle daných instrukcí instituce k tomu určené, podléhající Ministerstvu školství věd a umění. Tak například zůstala pod správou pražské židovské obce Staronová synagoga jako jedno z mála míst, v nichž mohly probíhat židovské náboženské obřady.

Také Židovské muzeum bylo zařazeno pod správu Ministerstva školství, věd a umění. Veškeré oficiální kulturní aktivity byly centrálně řízeny a ideologicky kontrolovány v rámci systému, tvořeného aparátem Komunistické strany Československa a příslušnými ministerskými rezorty. Přes občasná období liberalizace, z nichž k nejvýraznějším patřila druhá polovina 60. let, zůstalo toto schéma v zásadě zachováno až do roku 1989.

Navracení majetku fyzických a právnických osob

Možnost alespoň částečné nápravy majetkových křivd nastala až po roce 1989. První restituční zákony z let 1990 a 1991 v mnohém diskriminovaly židovské žadatele, protože odmítaly zkoumat události před rokem 1948. Federace židovských obcí v ČR se touto problematikou zabývala od roku 1992, tedy ještě za trvání Československé federativní republiky. Bylo složité obstarat podklady, protože systematickým studiem konfiskací majetku se po 40 let nikdo nezabýval. V roce 1993 vznikl Institut Terezínské iniciativy, při občanském sdružení Terezínská iniciativa, založeném mezinárodním sdružením bývalých vězňů terezínského ghetta. Smyslem činnosti tohoto Institutu byla podpora vědeckého výzkumu dějin tzv. konečného řešení židovské otázky v českých zemích a dějin terezínského ghetta a zprostředkování jeho výsledků odborné i laické veřejnosti. Za pomoci pracovníků Institutu byl pořízen z dostupných podkladů seznam více než 1200 nemovitých objektů, které byly před r. 1938 v majetku Židovských obcí a ostatních židovských spolků a institucí. Nicméně i tento seznam nebyl zcela úplný, neboť dodnes, s postupným zpřístupňováním archivů, nachází Federace další a další položky nevydaného majetku. Skutečnost, že se jedná o židovský majetek, byla prokazována u všech objektů výpisem z pozemkových knih a výpisem z evidence nemovitostí. Identifikace pak byla jednoznačná ze zápisů v době okupace, kdy byla většina majetků převáděna na "Vystěhovalcecký fond pro Čechy a Moravu".

Po dohodě se zástupci Parlamentu a Ministerstva spravedlnosti České republiky byl v r. 1993 původní celkový objem nároků postupně redukován na 202 položek. U mnoha objektů nebyl nárok uplatněn vzhledem k tomu, že byly v průběhu uplynulých padesáti let zcela zničeny nebo přestavěny, mnohé dnes slouží k veřejně prospěšným účelům (např. školy). Zcela bylo upuštěno od nároku na vrácení velkého množství synagog, pokud jsou užívány k bohoslužbám křesťanskými církvemi, zejména čs. církví husitskou. Za tuto koncepci, stanovující minimální objem nároků, byla Federace židovských obcí kritizována ze strany mezinárodních židovských organizací (Světový židovský kongres, Světová židovská restituční organizace), které se snažily s československou a posléze českou vládou vést samostatná jednání. Federace však předpokládala, že díky realistickému přístupu zůstane jediným partnerem pro státní orgány, což se také potvrdilo. Na druhou stranu je však třeba konstatovat,

že i přesto, že byl ze strany FŽO vznesen minimální nárok, nebylo mu v celkovém – i takto minimálním – rozsahu vyhověno nikdy.

Podle konečného znění měl vypracovaný seznam tvořit přílohu zákona, který by výčtovou formou navrátil kdysi znárodněné nemovitosti původním majitelům. Návrh zákona obsahoval navíc ustanovení o navrácení sbírek tehdejšího Státního židovského muzea a úpravu restitučních zákonů pro fyzické osoby (zejména v případech, kdy nebylo poválečné restituční řízení zahájeno nebo ukončeno). Poslanecký návrh však v únoru 1994 nebyl Sněmovnou přijat, zejména s poukazem na zákon z č.172/1991 Sb., který převedl tehdejší státní majetek na města a obce. Podle argumentů odpůrců návrhu by pro tyto subjekty jeho přijetí znamenalo de facto vyvlastnění, a stát by nebyl ochoten poskytnout odpovídající náhrady. Federace židovských obcí proti tomuto výkladu důrazně protestovala s poukazem na to, že s ukradeným majetkem nelze dále disponovat, a tudíž by se na něj neměl zákon o majetku obcí vztahovat, nicméně restituční problematika se do Parlamentu již nedostala. Namísto toho bylo po dohodě Federace s premiérem Klausem přistoupeno k tzv. exekutivnímu vydávání ve formě rozhodnutí vlády, které se však týkalo pouze majetku, vlastněného v době usnesení státem. Z **202** případů bylo vyřešeno **80**. Měštům a obcím pak premiér a předsedové tehdejších koaličních stran doporučili ve formě písemného apelu postupovat stejným způsobem, tedy vydat majetek ve formě exekutivního rozhodnutí.

V září roku 1994 Ministerstvo kultury ČR uzavřelo s Federací židovských obcí zakladatelskou **smlouvu o založení zájmového sdružení právnických osob s názvem Židovské muzeum v Praze**. K 1. říjnu 1994 byly budovy, v nichž muzeum sídlilo, vráceny Židovské obci v Praze a umělecké sbírky Federaci židovských obcí v ČR, která jej obratem vložila do založeného muzea.

Pokud jde o nemovitý majetek, docházelo v průběhu následující doby k vydávání jen určité části komunálního majetku, a to velmi zdlouhavě a problematičky. Řízení v případech individuálních restitucí, tedy restitucí fyzických osob, bylo podle novely zákona (zákon 116/1994 Sb.) sice rovněž obnovováno či zahajováno, problematika však byla vyřešena jen zčásti. Mnoha individuálním žadatelům nebylo vyhověno, často z velmi pochybných důvodů, např. poukaz na přihlášení se k německé národnosti při sčítání lidu v r. 1924, 1930 nebo 1933. Obecnou podmínkou pak i nadále zůstávalo české občanství žadatele, což vyloučilo mnoho zahraničních nároků, a majetek tak byl v mnoha případech privatizován.

Velká část měst a obcí - s výjimkou hlavního města Prahy - se rozhodla majetek židovských obcí nevydat. Některé pozemky, spravované státem (Pozemkovým fondem), pak nebyly vráceny s poukazem na neexistenci zákonné úpravy, která by restituci umožňovala. Nejproblematictější faktorem se však stala privatizace, při níž mnohé z nemovitostí, nárokováných židovskými obcemi, přešly - i přes tzv. blokační paragrafy - do rukou nových soukromých vlastníků za souhlasu státu, případně byly zahrnuty do jmění státních podniků, které byly následně transformovány na akciové společnosti a privatizovány.

V roce 1996 a 1997 přijala vláda nařízení o provedení některých tzv. bezúplatných převodů majetku církví a náboženských společností a majetku některých spolků. Zpracováním bylo pověřeno Ministerstvo kultury a Ministerstvo vnitra, kterým Federace židovských obcí předložila zpracovaný podkladový materiál. V seznamu byly uvedeny i objekty, které měly být židovským obcím navráceny podle usnesení vlády č. 280 z r. 1994, avšak rovněž mnoho dalších nemovitostí, které do té doby nijak nárokovány nebyly. Vláda nároky rozdělila podle toho, zda byla ochotna majetek vydat či nikoliv, avšak nakonec o vydání nijak nerozhodla a

věc nebyla dořešena vůbec.

Po konferenci, která se konala v r. 1997 v Londýně a věnovala se otázce uloupeného židovského zlata, zorganizovalo americké ministerstvo zahraničí začátkem září 1998 v Praze mezinárodní seminář k otázkám pojistek obětí holocaustu. V prosinci roku 1998 se konala ve Washingtonu konference¹, která se zabývala problematikou konfiskací a restitucí židovského majetku komplexně.

Zřízení vládní Smíšené komise

Vláda České republiky ve svém Programovém prohlášení v srpnu roku 1998 stvrdila, že za prvořadou prioritu svého úsilí považuje naplnění všech atributů demokratického právního státu, v němž jsou na předních místech otázky spravedlnosti a odstranění diskriminace. Ve vztahu k církvím vláda prohlásila, že nehodlá pokračovat v exekutivním převodu státního majetku na církve s výjimkou arizovaného majetku židovských obcí.

Vyjádřila vůli tuto záležitost řešit a vyvinout maximální úsilí, aby zločiny na majetku židovských občanů a institucí byly zdokumentovány a uloupený majetek vrácen. Za tímto účelem vláda svým usnesením ze dne 25. listopadu 1998 č. 773 zřídila **Smíšenou pracovní komisi** zabývající se problematikou zmírňování některých majetkových křivd způsobených obětmi holocaustu (dále jen Komise). Hlavními úkoly Komise bylo zejména shromáždit co největší množství údajů a zdokumentování židovského majetku konfiskovaného německými okupačními orgány včetně nakládání s tímto majetkem po roce 1945, a příprava návrhů právní úpravy na zmírnění některých majetkových křivd způsobených obětmi holocaustu. Předsedou Komise byl vládou jmenován místopředseda vlády a předseda Legislativní rady vlády Pavel Rychetský, členy Komise zástupci Úřadu vlády, Ministerstva kultury, Ministerstva vnitra, Ministerstva financí, Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva zahraničních věcí, Kanceláře prezidenta republiky, Českého úřadu zeměměřického a katastrálního, Federace židovských obcí v České republice a v jejím rámci zástupce Amerického židovského výboru a zástupce Světové židovské restituční organizace. K řešení otázek historických právních a majetkových byly vytvořeny tři expertní sekce. Úkolem pro posuzování právní problematiky se stalo zhodnocení platné právní úpravy restitucí arizovaného majetku fyzických osob a eventuální návrhy dalších platných norem. Sekce pro posuzování problematiky nemovitého majetku zajišťovala podklady k navrácení nemovitostí židovským obcím. Sekce pro sumarizaci majetkových křivd se měla pokusit o jejich vyčíslení. Dále byly v rámci komise ustaveny expertní týmy, které se zabývaly arizací uměleckých předmětů, kolektivního nemovitého majetku, zlata, drahým kamenů apod.

Mezi nejvýznamnější výsledky činnosti Komise patří účast na přípravě **Zákona 212/ 2000 Sb.**² Tento zákon v paragrafu 1 odst. 2 s odkazem na přílohu zákona převádí 63 obrazů z majetku Národní galerie do majetku Židovského muzea v Praze. V paragrafu 2 pak ukládá Federaci židovských obcí předložit seznam věcí, které mají být státem vydány, a o jejich vydání vláda rozhodne zvláštním nařízením. Ve třetím paragrafu stanoví, komu a jak mají být vrácena umělecká díla, která byla od 29. září 1938 do 4. května 1945 odňata fyzickým osobám. Jedná se v naprosté většině o díla, jež byla konfiskována právoplatným majitelům

¹ **Washington Conference on Holocaust-Era Assets**

² . Zákon ze dne 23. června 2000 o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

z důvodu rasové diskriminace. Podle původního znění zákona mohli původní vlastníci nebo jejich přímí dědicové uplatnit nárok nejprve do 31. 12. 2002, později na základě zákona 227/2002 do konce roku 2006. Díky iniciativě Federace židovských obcí schválil později Parlament ČR novelu tohoto zákona, ze které je časové omezení pro uplatnění nároku vypuštěno. Oproti klasickým restitučním normám má zákon 212 jedno specifikum - žadatel nemusí být občanem České republiky. Je však povinen jednoznačně dokázat oprávněnost svého požadavku.

Mezi další významné výsledky činnosti Komise patřil návrh na zřízení Nadačního fondu obětem holocaustu pro zmírňování některých majetkových křivd způsobených obětem holocaustu. Tento návrh byl projednán vládou dne 26. dubna 2000 a přijato usnesení č. 420, v němž byl návrh schválen.

Zřizovatelem nadačního fondu byla Federace židovských obcí v České republice. Vláda do tohoto fondu převedla finanční prostředky ve výši 300 milionů Kč, které získala prodejem akcií nadačního investičního fondu. Základním účelem zřízeného Fondu byla finanční náhrada za majetek, který nemohl být z nejrůznějších důvodů státem vydán původním židovským vlastníkům. Členy správní rady navrhuje Federace židovských obcí, místopředseda vlády, ministr zahraničních věcí, ministr kultury a ministr financí. V souladu se zřizovací listinou byly vyhlášeny tři grantové programy a do nich rozděleno po 100 mil Kč. Jednalo se o

- program na odškodnění fyzických osob
- program pro rekonstrukci, obnovu a zachování movitých a nemovitých židovských památek na území České republiky a
- program na podporu sociálně zdravotní péče se zvláštním zřetelem k potřebám těch, kteří přežili holocaust, na podporu projektů sloužících k připomínce obětí holocaustu a na podporu vzdělávacích aktivit v oblasti judaismu,

Mezi další počiny Komise patřilo také provedení dvou etap lustrací sbírek státních muzeí, galerií a mobiliářů státních hradů a zámků. Jejich výsledkem byl seznam téměř 7.000 předmětů pocházejících prokazatelně z majetku obětí holocaustu. Tento seznam byl zveřejněn na webových stránkách Moravského zemského muzea. U sbírkových předmětů, které jsou součástí expozic, byly instalovány texty upozorňující na jejich původ. Na práci expertního týmu, který se touto problematikou zabýval, navázalo na základě rozhodnutí smíšené komise, činnost Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války při Akademii věd ČR které bylo ustaveno k 1. 11. 2001. Centrum zároveň rozšířilo svou náplň práce o důkladný výzkum v archivech, a o průzkum přírůstkových a inventárních knih galerií. Posláním tohoto výzkumného a dokumentačního pracoviště jsou rekonstrukce osudů konfiskovaného movitého, převážně židovského majetku, zejména uměleckých děl a sbírek.

V letech 2002 – 2004 pak vláda České republiky vydala postupně čtyři nařízení³, kterými stanovila výčet věcí, určených k bezúplatnému převodu do vlastnictví Federace židovských obcí, nebo do vlastnictví židovských obcí v ČR za účelem zmírnění některých majetkových

---

³ Nařízení vlády č. 335/2001 Sb., Nařízení vlády č.152/2002 Sb., Nařízení vlády č. 184/2003 Sb., Nařízení č. 123/2004 Sb., kterým se stanoví výčet některých dalších věcí určených k bezúplatnému převodu z vlastnictví České republiky do vlastnictví Federace židovských obcí v České republice nebo do vlastnictví židovských obcí v České republice za účelem zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a postup při jejich převodu

křivd způsobených holocaustem a postup při jejich převodu. Tím po patnácti letech uzavřela proces restitucí tzv. restituční tečkou a alespoň symbolicky se vyrovnala s minulostí.

Statistiky o úspěšnosti restitučních procesů v České republice neexistují. Určitým srovnáním může být analýza výsledků projektu humanitárních plateb výše zmíněného Nadačního fondu obětem holocaustu (dále jen NFOH) za arizovaný nemovitý majetek fyzických osob, který nebyl vrácen či kompenzován. NFOH vyplatil v roce 2003 humanitární platbu v souhrnné výši přibližně 100 milionů korun a symbolicky tak odškodnil 516 žadatelů. Souhrnná hodnota nemovitostí v uznaných žádostech dosahovala v roce 1938 asi 380 milionů korun. Z tohoto poměru je možné odvodit, že humanitární výplaty v roce 2003 odpovídaly přibližně 5-10% peněžní hodnoty z roku 1938⁴.

Závěr

Přesto, že v oblasti nápravy majetkových křivd, způsobených židovské komunitě v období nacistické a komunistické totality došlo na základě politického konsensu k několika výrazným úspěchům, restituce židovského majetku, především nemovitého, nelze považovat za zcela uspokojivě vyřešené.

Jednoznačným kladem celého procesu bylo zřízení Židovského muzea v Praze, které se záhy stalo nejnavštěvovanějším muzeem v ČR a jednou z nejvýznamnějších institucí svého druhu v evropském i světovém měřítku. Velmi pozitivně lze hodnotit činnost Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, které původně působilo při Ústavu soudobých dějin Akademie věd ČR, ale posléze se transformovalo do samostatné o.p.s. Centrum bylo jedním z iniciátorů prestižní mezinárodní konference, zabývající se osudy uloupeného židovského majetku, která pod názvem „Holocaust Era Assets“ proběhla v létě 2009 jakožto formální součást programu předsednictví ČR v Radě Evropské Unie. Velmi významnou institucí je i Nadační fond obětem holocaustu, který poté, co splnil jedno ze zadání, a sice zmírnění majetkových křivd některým obětem holocaustu (viz výše), se dlouhodobě věnuje především oblastem vzdělávání, sociální péče a rekonstrukci a údržby historických památek. Jmění, které bylo do nadačního fondu vloženo, umožňuje nicméně jeho fungování jen cca do roku 2015.

Za velmi pozitivní fakt lze považovat přijetí legislativy, týkající se restituce uměleckých předmětů, která je jednou z nejlepších v celosvětovém měřítku. Mnohdy však praxe vykazuje diskrepanci mezi legislativou a její implementací.

Za nejméně úspěšné lze pak považovat restituce majetku fyzických osob, kdy přes některé kauzy z počátku devadesátých let, uzavřené ve prospěch žadatele, docházelo k případům, vykazujícím účelové obstrukce ze strany povinných osob. Mnohdy žadatelé poukazovali (a poukazují, což je problém z mezinárodního hlediska) na diskriminaci příslušné legislativy, spočívající v podmínce českého občanství, ale v mnoha případech i v úpravě dědického práva (nemožnost vznesení nároku v pobočných liniích).

Co se týče tzv. komunálního majetku, tedy toho, který byl vlastněn Židovskými obcemi a dalšími židovskými právníckými osobami (nadacemi, spolky), zůstal proces restituce

---

⁴ Pro odhad byla použita metodika ICHEIC, která vázala hodnotu koruny v roce 1938 k americkému dolaru. Odškodnění bylo vypláceno též v dolarech.

nedokončen. Většina relevantních objektů byla privatizována, Židovským obcím byly převážně vráceny hřbitovy a některé synagogy, většinou v katastrofálním stavu.

Odpovídající kompenzace tak byla možná až v rámci zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Ani zde však nedošlo k náhradám, které by odpovídaly hodnotě majetku, který stát privatizoval. Samostatnou a nijak neřešenou zůstává problematika tzv. odúmrtí, tedy majetku fyzických osob, které zahynuly během holocaustu a jejichž majetek připadl státu, protože zahynuli i všichni dědicové.